

ROBERTAS PETRAUSKAS

Trečiojo Reicho triumfas

Antrasis pasaulinis karas
Europoje

PIRMA KNYGA

TYTO ALBA

ROBERTAS PETRAUSKAS

Trečiojo Reicho triumfas

Antrasis pasaulinis karas
Europoje

PIRMA KNYGA

VILNIUS 2010

Turinys

Vietoj įžangos	9
1. Versalio sutartis – Naujosios Europos vizija ir „taika visiems laikams“	13
Nuo vieno karo prie kito	14
Perbraižytas Europos žemėlapis	23
Kariniai apribojimai ir reparacijos	29
Reakcija Vokietijoje	36
Tikrasis „Naujosios Europos“ paveikslas	41
2. Hitlerio šuolis į valdžią	47
„Alaus pučas“	48
<i>Mein Kampf</i> – filosofas ir oratorius laimi kovą dėl valdžios partijoje	50
„Juodasis ketvirtadienis“ Niujorke – Didžioji depresija pasaulyje	56
Vienintelė Hitlerio meilė?	61
Svajonės išsipildymas: Hitleris – Vokietijos kancleris	62
3. <i>Ein Volk, ein Reich, ein Führer</i>	71
Gaisras Reichstage	72
Ilgųjų peilių naktis	77
Naujoji Vokietija	93
Ekonomikos atsigavimas	94
Policinė valstybė	97
Gestapas	98
Įvaizdis... yra viskas!	100
4. Į pavojingą zoną įžengiant	105
Pirmieji žingsniai tarptautinėje arenoje	106
Pasirodo Ribbentropas	109
Mussolini užpuola Abisiniją, Tautų Sąjungos pabaiga	111
Dar viena šeštadienio staigmena – žygis į Reino kraštą	113
Pilietinis karas Ispanijoje	119
Hossbacho memorandumas	123
Skandalas armijos vadovybėje	126
Pusiau ginkluota taika	131
5. Hitlerio pergalės be šūvių	137
Austrijos anšliusas	138
Žvilgsnis į Čekoslovakiją	148
Tarp Londono ir Paryžiaus	150
Hitleris nusprendžia: „Ištrinti Čekoslovakiją iš žemėlapių!“	154
Išdavystė Miunchene	157
Čekoslovakija nustoja egzistavusi	167
Reakcijos Berlyne, Londone ir Maskvoje	172
Paskutinė be šūvių užkariauta Hitlerio teritorija – Mėmelis	176

6. Paskutiniai taikos mėnesiai	183
Nervų karas.....	184
Apsiskaičiavimas.....	191
Maskva vėl Europos žemėlapyje	196
Karinis susirinkimas Oberzalcburge. 1939 m. rugpjūčio 22 d.	207
Ribbentropas Maskvoje. 1939 m. rugpjūčio 23 d.	208
Paskutinės taikos dienos	213
7. Lenkijos išprievartavimas	227
<i>Fall Weiss</i> įžanga – „nelegalų“ karas.....	228
Jėgų santykis ir planai	231
Pirmosios penkios dienos	235
Vietinis ar pasaulinis karas?	242
<i>Fall Weiss</i> – antras raundas	250
Smūgis į nugarą – prie Lenkijos sutriuškimo prisijungia Tarybų Sąjunga	255
Varšuva kapituliuoja – kampanijos Lenkijoje pabaiga	260
Stalinas ir Hitleris dalijasi grobį	266
Keistasis karas Vakaruose.....	274
8. Lenkijos tragedija	281
„Dievo žaistas“ užkariautojų rankose.....	282
Nauji karo metodai.....	284
„Velniskas darbas“	291
Didysis „chirurgų“ klausimas – kur dėti žydus?	302
Sovietų teroras Lenkijoje	310
Katynė	320
9. Vakarų fronte nieko naujo?	333
Hitleris siūlo taiką.....	334
Nekeistas karas jūrose	340
<i>Graff Spee</i> žūtis	348
Pasikėsinimas į Hitlerį. 1939 m. lapkritis.....	354
10. Dovydo ir Galijoto dvikova – Žiemos karas	365
„Vilnius mūsų, o mes rusų“	366
Suomija be kovos nepasiduoda	377
Kremliaus planas – viskas bus baigta per dvi savaites!.....	381
Invazijos pradžia.....	384
Kola vis dar laikosi.....	393
„Baltoji mirtis“ prie Suomusalmio	398
Antras raundas – persigrupavusi Raudonoji armija pralaužia Mannerheimo liniją	404
Kodėl Stalinas nepribaigė Suomijos?.....	410
Paskutinės karo dienos ir Maskvos sutartis.....	417
Žiemos karo skaičiai, padariniai ir pamokos	420

11. Kampanija Skandinavijoje	429
Kas „pavėlavo į autobusą“?	430
Neperskaityti ženklai jūroje	439
<i>Wesertag</i>	446
Danija	447
Oslas	449
Kristiansandas, Arendalis ir Ergesundė	455
Stavangeris	456
Bergenai ir Trondheimas	457
Narvikas	459
Norvegijos atsakymas – kausimės, kiek galėsime!	461
Karališkasis laivynas smūgiuoja atgal	465
Sąjungininkų fiasko Vidurio Norvegijoje	475
Epo Narvike pabaiga	483
Paskutinis kampanijos akordas – operacija <i>Juno</i>	487
Po mūsų	489
Naujasis Didžiosios Britanijos ministras pirmininkas – Winstonas Churchillis	503
12. Didžiausia Hitlerio pergalė	507
Vokiečių plano evoliucija	508
Jėgų santykis	515
„Maginot mentalitetas“	523
Penkios dienos Olandijoje	530
Eben-Emelio forto užėmimas	540
<i>Schwerpunkt!</i>	549
Lenktynės Lamanšo pakrantės link – Guderianas užtrenkia spąstus	560
Belgijos kapituliacija – karalius pasilieka, Sąjungininkų kareiviai traukiasi	567
„Stebuklas“ prie Diunkerko	576
Operacija <i>Dynamo</i>	584
<i>Tour de France</i>	597
„Puikiausia jų valanda“	611
Vakarų Europa po svastika	618
Imperatorius grįžta namo	636
Šaltiniai	645
Literatūros sąrašas	667

Nuo vieno karo prie kito

Jeigu kada nors būsite Belgijoje ir atsidursite Ipro miestelyje, nepatingėkite nuvažiuoti į už aštuonių kilometrų nuo jo esantį Lanžmarko kaimą. Čia pamatysite karių kapines, kuriose ilsisi daugiau vokiečių kareivių nei žuvo amerikiečių per karą Vietname. Tiesa, tas 25 000 nežinomų vokiečių kareivių kapas nėra pats didžiausias. I pasaulinis karas paliko ir didesnių kapinių, tačiau, anot garsaus karo istoriko Johno Keegano, Lanžmarkas „...yra toji vieta, kur prasidėjo II pasaulinis karas“*1. Iki XX a. žmonija apskritai nežinojo tokio dalyko kaip pasaulinis karas. Karų buvo daug, tačiau tai būdavo didesni ar mažesni lokalūs konfliktai. Karas, kuris baigėsi 1918 m., truko ketverius metus ir kraujo jūroje paskandino kone visą Europą. Visos jo dalyvės mobilizavo savo materialiusius ir žmogiškuosius išteklius iki beprecedenčio lygio. Į karą įsijungė ne tik Europos šalys, bet ir jų užjūrio kolonijos. Didžiausiame iki tol kariniame konflikte žuvo apie 8,5 milijono kareivių². Vaikai prarado savo tėvus, moterys – vyrus, netekėjusios merginos – galimybę sukurti šeimas, Europa – savo būsimus mokslininkus, poetus ir lyderius. Mirčių statistikoje nematyti karo invalidų, likusių be rankų, kojų ar akių; nematyti tų, kurie liko gyvi, tačiau taip ir neatsigavo po nuodingų dujų poveikio, nematyti tų, kurių nervinė sistema niekada nebesugebėjo grįžti į normalaus gyvenimo vėžes. Išgyvenusieji šį košmarą tikėjosi, kad daugiau jis niekada nepasikartos, tačiau II pasaulinis karas prasidėjo vos po 20 metų. Pertrauka buvo tokia trumpa, kad du didžiausius karus XX amžiuje, du didžiausius karus apskritai žmonijos istorijoje tarpusavyje beveik tiesiogiai sieja ne tik J. Keeganas, bet ir daugelis istorikų.

I pasauliniame kare buvo dvi lemiamos pergalės: Vokietijos pergalė prieš bolševikinę Rusiją Rytų fronte 1918 m. kovą ir Vakarų sąjungininkų – prieš Vokietiją Vakarų fronte 1918 m. lapkritį. Antroji užbaigė karą, todėl pirmoji greitai buvo pamiršta. Iki 1914 m. Europoje buvo nusistovėjęs jėgų balansas – Prancūzijos ir Rusijos aljansas prieš Centrinės Senojo žemyno valstybes (Vokietiją bei Austrijos ir Vengrijos imperiją). Tačiau Prancūzijos ir Rusijos pergalei nepakako. Iš pradžių Vakarų frontą papildė milijonai britų, o 1917 m. – ir amerikiečių kareivių. Sustiprėjęs Vakarų frontas neišgelbėjo Rusijos. 1918 m. kovą bolševikinė

* Lanžmarko kapinės priglaudė amžinam poilsiui tuomet dar nelabai kam žinomo austrų savanorio Adolfo Hitlerio bendražygius. Mūsųje prie Ipro jis tapo baisiųjų *Kinder-mord* – „kūdikų skerdynių“ liudininku ir savo akimis išvydo, kaip dešimtis tūkstančių beveik neapmokytų vokiečių naujokų, kurių daugumą sudarė studentai, į gabalus sudraskė profesionalių britų kareivių ugnis.

Rusijos valdžia Brest Litovske pasirašė kapituliaciją, ir tik pralaimėjimas Vakarų fronte neleido Vokietijai pasiimti pergalių Rytuose apdovanojimų. Rusijos, kaip stiprios ir galingos valstybės, pasitraukimas iš esmės pakeitė jėgų balansą Europoje, tačiau 1918 m. tai neatrodė taip svarbu kaip faktas, jog I pasaulinio karo likimas buvo išspręstas išskirtinai Vakarų fronte. Prancūzija, Didžioji Britanija ir JAV laimėjo karą be Rusijos pagalbos. Ši netikėta baigtis iš esmės pakeitė Europą. Bolševikinės Rusijos tarp galingųjų neliko, Habsburgų monarchija nustojo egzistavusi, o būsimai tvarkai ėmėsi vadovauti JAV, Prancūzija ir Didžioji Britanija. Pastarosios dvi netrukus buvo pramintos „Vakarų sąjungininkais“, nors šis terminas joms galėjo būti taikomas su didelėmis išlygomis.

Nors karą pralaimėjo ir Rusija, ir Vokietija, jų pralaimėjimų pasekmės buvo skirtingos. Rusija, tapusi bolševikine, tiesiog dingo iš politinio žemėlapio, kadangi naująją jos vyriausybę kitos šalys tiesiog ignoravo ir atsisakė pripažinti. O Vokietijos atžvilgiu visos šalys laimėtojos priėmė vieningą sprendimą – pripažinti Vokietijos valstybę ir jos vyriausybę. Nors dar ilgai buvo svarstoma, kokios turi būti galutinės taikos sutarties sąlygos, Vokietijos valstybės egzistavimo klausimas niekada nebuvo kvestionuojamas³. Šis labai svarbus sprendimas buvo priimtas likus vos keletui dienų iki I pasaulinio karo pabaigos. Tuo metu Vokietijos armija nebuvo sumušta ir pasirašant taikos sutartį joks priešų kareivis nebuvo įkėlęs kojos į Vokietiją. Atvirksčiai – vokiečių kariniai junginiai vis dar tebebuvo toli į vakarus nuo savų namų. Sprendimą nutraukti karo veiksmus priėmė ne politikai, o karo vadai. Vis dėlto, nepaisant vėlesnių vokiečių generolų, o vėliau ir Hitlerio arogantiškų pareiškimų, Vokietijos armija buvo sumušta mūšio lauke dar prieš jos vyriausybei ėmus prašyti paliaubų ir dar prieš senajam režimui ėmus byrėti iš vidaus. 1918 m. vasarą, sustiprinti šviežių iš Amerikos plūstančių karo pajėgų ir tūkstančių tonų karo reikmenų, Vakarų sąjungininkai pradėjo puolimą. 1918 m. rugpjūčio 8 d. tapo „juodąja“ Vokietijos armijai. Ketverius metus iki tol pergalės Vakarų fronte buvo matuojamos metrais, o per šį puolimą vokiečiai buvo priversti trauktis kilometras po kilometro, palikdami ginklus ir nespėjančius kareivius. Per pirmąsias šio puolimo dienas buvo sunaikinta ir išblaškyta 16 vokiečių divizijų. Rugpjūčio 14 d. Erichas Ludendorffas užsiminė kaizeriui, kad Vokietija turėtų pagalvoti apie derybas su Sąjungininkais; rugsėjo pabaigoje jis jau reikalavo taikos bet kokia kaina⁴. Taigi vokiečių lyderiai nutarė pasirašyti taikos sutartį anksčiau nei frontas subyrės, nors prancūzų ir britų armijos tuo metu taip pat buvo smarkiai išsekusios. Tik Johnas Pershingas, vyriausiasis JAV pajėgų vadas, buvo nieko prieš žygi iki pat Berlyno⁵, tačiau jo partneriai tokios motyvacijos neturėjo, nes Vokietijos kapituliacija suteikė galimybę gauti viską be papildomų aukų.

Besąlygiška Vokietijos kapituliacija buvo pasirašyta Kompjenės miške stovintio traukinio vagone lapkričio 11 d. trečią valandą nakties. Nugalėtojai gavo viską, ko norėjo: Vokietijos armija buvo atitraukta už Reino, karinis laivynas internuotas, Sąjungininkų kariniai daliniai užėmė vakarinę Reino pakrantę ir strateginius taškus kitoje pusėje. Kai 1919 m. birželį Vokietijos vyriausybė sprendė, pasirašyti Versalio taikos sutartį ar ne, karinė jos vadovybė turėjo pripažinti, kad bet koks karo veiksmų atnaujinimas yra neįmanomas⁶. Paliaubų sutartį pasirašė ne karinė delegacija, o paskubomis sudaryta nauja pirmoji Vokietijos demokratinė vyriausybė. Ji pripažino pralaimėjimą, o nugalėtojai pripažino ją. Vokietijos pripažinimas buvo vienas iš svarbiausių ir lemtingiausių 1918 m. paliaubų padarinių⁷. Kad skubotas paliaubų pasirašymas buvo klaida, paaiškėjo gerokai vėliau. Dauguma Vokietijos gyventojų ne tik nematė, bet ir nepajuto, kaip jų šalis pralaimėjo karą. Priešų kareivius savo akimis matė tik gyvenantieji prie Reino. Priešingai nei vokiečiai, 1871 m. triumfatoriškai įžygiavę į Paryžių, Sąjungininkai tokio žygio į Berlyną nesurengė. Tiek Sąjungininkų, tiek vokiečių kariniams lyderiams tuo metu buvo aišku, kad Vokietija karą pralaimėjo, todėl tolesni veiksmai, galėję netrukus persimesti į Vokietijos miestus ir kaimus, buvo sustabdyti abipusiu susitarimu. Tačiau ne tik paprastiesiems civiliams, bet ir daugeliui vokiečių kareivių tas susitarimas tapo staigmena. „Mes buvome nustebę, kadangi tikrai nesijautėme sumušti. Stebėjomės, kodėl taika buvo pasirašyta taip greitai ir kodėl mes skubėdami turime palikti visas savo pozicijas. Visa tai mums buvo keista. Ir buvo pikta, nes, jautėme, kad dar turime pakankamai jėgų“, – sakė vokiečių karo veteranas Herbertas Richteris⁸. Jis buvo vienas iš daugelio vokiečių, įsitikinusių, jog Vokietija nepralaimėjo, o tiesiog nustojo kariauti. Ši nuostaba, neveltis, apmaudas neturėjo nieko bendra su tikrąja padėtimi fronte, tačiau tada vienintelis realus įrodymas galėjo būti ryžtingas Vakarų sąjungininkų žygis iki pat Berlyno ir triuškinama pergalė. Tuo metu 1918 m. paleisti kareiviai tvarkingai žygiavo namo, juos pasitiko džiaugsmingai mojuojančios minios, o naujasis Vokietijos prezidentas Friedrichas Ebertas Berlyne sveikindamas karius sakė: „Joks priešas jūsų nenukariavo!“⁹ Netikėta ir staigi karo pabaiga Vokietijoje pasėjo vadinamąjį „dūrio iš nugaros“ mitą. Anot jo, kol vokiečių kareiviai guldė savo galvas už tėvynę, bevaliai politikai jiems už nugarų nusprendė pasiduoti. Paliaubas pasirašę politikai tapo „lapkričio nusikaltėliais“, atsakingais už gėdingą pralaimėjimą.

1919 metais netoli Paryžiaus, prašmatniuose Versalio rūmuose, susirinkę nugalėtojai sprendė, kaip turi atrodyti naujoji Europa ir kaip turi būti nubausta Vokietija. Karo metu Vokietijai galiojo paskelbta ekonominė blokada, jai pasirašius kapituliaciją, karas baigėsi, taigi turėjo nustoti veikti ir blokada, tačiau

jos gniaužtus Vokietija kentė dar beveik metus. Maisto importas buvo griežtai kontroliuojamas, miestai badavo, o Vidurio Europoje kilusi epidemija nusinešė dar 10 milijonų žmonių gyvybių¹⁰. Ekonominė blokada buvo tiesiog politinė priemonė paspausti Vokietiją priimti visas sąlygas, tačiau ji akivaizdžiai prasilenkė su morale, nes bado gniaužtai kaustė ne subyrėjusią karo mašiną, o civilius gyventojus: moteris, vaikus, senelius. „Mes, britai ir amerikiečiai, ypač britai, tęsėme Vokietijos blokadą, nes nenorėjome, kad iki Versalio sutarties vokiečiai atsitiestų“, – rašė ekonomistas Maynardas Keynesas¹¹. Teoriškai paliaubų sutartis leido pradėti gabenti maistą į Vokietiją, tačiau praktiškai procesas vyko vangiai, lėtai ir nereguliariai. Sąjungininkų karo patarėjai teigė, jog pasisotinusią Vokietiją priversti sutikti su visomis sąlygomis gali būti gerokai sunkiau, o vienintelis rimtas britų ir amerikiečių nuogaštavimas šiuo klausimu labiau buvo susijęs ne su pačia Vokietija, o kad plintanti joje anarchija ir bolševikinės idėjos „užkrečiamą infekciją gali pernešti į visą Europą“¹². Britanijos, o dar labiau Prancūzijos žmonėms, per karą praradusiems savo artimuosius, namus, turtą, tai buvo lyg mažytė išankstinė kompensacija už patirtas skriaudas. Pirmoji bausmė įsigaliojo dar nepaskelbus nuosprendžio, tačiau netrukus paaiškėjo, kad patį nuosprendį sugalvoti ir įgyvendinti bus gerokai sunkiau.

Problema, kai viena valstybė Europoje tampa galingesnė už kitas ir veikia kaip agresorė, nebuvo nauja. Ji nuolat kartojosi. Silpnesnės ir taikingesnės šalys tokias problemas visada sprendavo susiburdamos į sąjungas ir vieningai viena kitą palaikydamos agresorius sutramdydavo. Taip buvo XVI a. prieš Ispaniją, XVII a. prieš Burbonų Prancūziją, XIX a. prieš Napoleono Prancūziją, taip turėjo būti ir XX a. prieš Vokietiją. Tačiau daug kartų suveikusi sistema šį kartą nesuveikė. Taikos konferencijos posėdžiai vyko praktiškai visus 1919 metus. Paryžius virto pasaulio sostine, o joje susirinkę nugalėtojai – galingiausiais pasaulio politikais. Iš esmės konferencija buvo surengta kaip nugalėtojų kongresas, o ne Europos valstybių susirinkimas. Joje nebuvo nei Tarybų Sąjungos*, nei Vokietijos, o naujai kuriamos valstybės dalyvavo globotinių ir prašytojų teisėmis. Nugalėtojai elgėsi kaip nugalėtojai, tačiau dažniausiai per karą sudarytos koalicijos pradeda byrėti dingus priežastims, dėl kurių jos susikūrė. Vienybė netrukus baigėsi, interesai ir tikslai ėmė kirstis, o grandiozinę misiją atlikti reikėjo.

* Nuo 1917 iki 1922 m. ši valstybė vadinosi Tarybų Rusija (Sovietų Rusija). Formali Tarybų Sąjungos egzistavimo pradžia 1922 metų gruodžio 30 d., tačiau realiai ji pradėjo egzistuoti tik 1923 m. liepos 6 d., kai Rusijos Tarybų Federacinė Socialistinė Respublika privertė Užkaukazės TFSSR, Baltarusijos TSR ir Ukrainos TSR pasirašyti sąjungos aktą. Šiame skyriuje terminas Tarybų Sąjunga vartojamas tik patogumo ir paprastumo dėlei.

Robertas Petrauskas gimė 1976 m. balandžio 29 d. Gargžduose. Lietuvoje geriausiai žinomas kaip sporto žurnalistas ir krepšinio komentatorius, tačiau pagal specialybę yra istorikas. 2000 m. baigė istorijos studijas Klaipėdos universitete. Ketverių metų studijos (specializacija – XX amžius) ir dešimties metų domėjimasis Antruoju pasauliniu karu virto knyga, kurią laikote savo rankose.

Tai pirmoji dalis iš numatomos serijos apie Antrąjį pasaulinį karą Europoje. Veiksmas prasideda 1919 m. Paryžiuje, kur Pirmąjį pasaulinį karą laimėję Sąjungininkai sprendžia, kokia turi būti Naujoji Europa ir kaip užtikrinti „taiką visiems laikams“. Kaip atsitiko, kad vos po dvidešimties metų pasaulyje išliepsnojo toks karinis konfliktas, kokio niekas iki tol nebuvo regėjęs ir galbūt daugiau niekada neregės? Šioje knygoje ypatingas dėmesys atkreipiamas į tai, kas vyko tarp dviejų didžiausių karų žmonijos istorijoje – didžiuosius sprendimus, politines intrigas ir žaidimus, keistus sutapimus. Žinodami, kodėl ir kaip karas prasidėjo, galėsite geriau suprasti, kodėl jis buvo būtent toks.

Daug vietos skiriama Hitleriui ir Trečiojo Reicho iškilimui – praėjus dvidešimčiai metų po Sąjungininkų triumfo Paryžiuje, istorija apsuoko ratą, ir virš Eifelio bokšto suplevėsavo svastika. Tai ne tokia trumpa kelionė, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Joje sužinosite, kaip Hitleris rado kelią į vokiečių širdis ir kaip jis kūrė Trečiąjį Reichą. Kaip austrai panorą tapti šio Reicho dalimi, kaip Sąjungininkai dėl taikos mirazo paaukojo Čekoslovakiją, kodėl niekas nepajudino nė piršto, kai Hitleris su Stalinu dalijosi Lenkija, ir kodėl po to kilęs karas vadinamas keistuoju. Šioje knygoje taip pat aprašoma ne tik išpūdinga Vokietijos pergalė Vakaruose, bet ir dažnai be pagrindo pamirštamos karo kampanijos Lenkijoje, Suomijoje, Skandinavijoje. Kalbama ne tik apie valstybių lyderius, aukštus diplomatus ir karvedžius, bet ir apie paprastus žmones bei jų likimus.

ISBN 978-9986-16-798-3

www.tytoalba.lt